

խումբին աւագան » — Աւագան . — Ան « Բոնկած կովկասն ու յաւէտ ապերջանիկ Հայաստան » : Ախ, « Ներսէսի աւագան », որչափ բնական է « աւագան » իդ « Ժփանքեր » ու վրայ մտածել. եթէ « նեխած » են՝ սրբել, թմրած են՝ « արթունցնել » գոնեաւ « մէկ հեքը » . « հէք հայութեան յոյսերուն չկայ արդեօք յարութիւն » : Ախ, « մարտիրոս Հայրենիք » . հայուս, « տառապանքս հեքը կ'արթունցնէ » այդ քու « արիւնք բոսոր » (լաւ որ գոյնն ալ « արթունցնել » ուզեցիր, ես . . . ճերմակ արիւն կը կարծէի) : Ահա, առանց անդրադառնալու, Պ. Ալիքեանի գրեթէ ամբողջ հատորիկը օրինակուած : Բայց « գրեթէ » . վասն զի քանի մը տող կամաւ մոռցանք, որոնք ուրիշ նիւթի կը վերաբերին կամ տարբեր « իտէալ » ունին : Գիտէ՞ք ինչ « իտէալ » : Ո՞չ. ահաւասիկ :

Նախ, էհ, կրօնք Բնչ ըսել է . « ան էր որ մինչեւ հիմայ « հէք հայութեան յոյսերուն յարութիւն » չտուաւ . « կործանեցէ՞ք կրօնք » . այս շեշտէ՛ն՝ կրօնքը քանի մը « Ժփանքեր » « արթունցնել » ու՞ր կը կործանի, կ'ընկղմի, ինչպէս որ կ'ախորժիք : Յետոյ կու գայ սէգ Պայրնը. կը ծոնք գլուխին, բանաստեղծ մըն է . բայց Չայտ Հարօթի երգիչը ի՞նչ գործ ունի « Ժփանքներ » ու անմահ բանաստեղծին քով . գուցէ՛ որովհետեւ անգղիացի բանաստեղծն ալ հայերէն գիտէ . — չեմ գիտեր, չեմ ալ ուզեր ենթադրել, բայց կրնամ ենթադրել որ Պ. Ալիքեան զայն իրեն նեցուկ առած ըլլալ՝ հրապարակ ելլելէ վախցած : Պայրնի կոթնիւր ոչինչ է, եթէ կոթնոզը Պայրն մը չէ . բաղեզը բաղեզ է, ինչ աղուոր կոթնչ ալ որ տաս : Ինչ է իցէ, քանի մը տողեր ալ զնենք, որոնք անուշադրութեան վրկապկներ են անշուշտ :

« Գառաուն տարի, կայ սակայն ցեղ մը նրման միայն » . (4-3-4-3) յետոյ, « Մա-կայն անկէ քիչ մ'անդին՝ միւս շէքը փառաշուք » :

1. L'herbe cache et la pluie efface. (V. Hugo).

Ուրիշ տողեր, — գաղափարի մթութիւն կամ տարօրինակութիւն .

« Երկիրն՝ (Պաղեստին) ուր ծովն է մեռած ու մահն անգամ մեռաւ մերթ » . այլուր . « Վրանին ինկած արծաթի մահիկն աստղով մը յդի » :

Բայց « չկայ գիրք մը՝ որ լաւ մասեր չունենայ մէջը » կ'ըսեն նէ՛ ճիշտ է եղբւր : Պ. Ալիքեանի « Ժփանքեր »-ը խաղաղ են, հեզասահ՝ ինչպէս առուակ մը, երբեմն բուռն, խորփա՛ սեւ ծովու ալիքներունման, տեղ տեղ խոր՝ Ովկիանոսին պէս : Տողեր, ընդհանրապէս, կարգացուելու համար մեծ ջանք չեն պահանջեր, խոչընդոտներ չունին, շատ անգամ բնական եկած են : Վերջացնելու համար, բռնը որ Ռ. Ալիքեանի ազդեցութիւնը մեղմ է : « Տառապանքի հեքը արթունցնել »-ը՝ դժուար գործ չէ, բայց դժուար գործ մ'ալ է : Իր յիշատակը՝ խոտէ պիտի ծածկուի, անձերէէ պիտի ջնջուի՛ :

Հ. Ղ. ԲՅԱԿԵԱՆ

ՃԻՈՁՈՒԷ ՔԱՐՏՈՒԶՈՒ

Մ Ե Մ Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ն Ի Տ Տ Ա Լ Ի Ո Տ

Մ Ե Ռ Ա Մ

16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1907

Խոստիւս կը նտադի գրկուած իւր գրաւ կան մեծագոյն փառքեկ . Գարտուշի որ եոյն իսկ այս տարուայ մէջ Նոպէյի մրցանակը ստացաւ՝ իբրեւ համազգային յարգուեք իր հանճարին՝ կը մեռնի ամսոյս 16ին յետ միջօրեի ժամ 1.28, ցեցեթով ամբողջ Խոստիւս և Երոտպան իրեն մահուան յարովր :

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ճ. Գարտուշի ծնած էր 1835 յուլիս 28ին ի Վարդիքաստէյո, Վերսիլիոյ մէջ : Իւր հայրը Տօքթոր Միքայիլ Գարտուշի եոյնիկն Վերսիլիոյի ետանդուն հայրենասէր

մ'եր, երեսակայտոս և վաստոս շարտասան մը և բոսն հակակրօրական, որ մասնակցելով 1831 ի յնդափոխութեան՝ աքսորուեցաւ ի վարդերաս, հոն միեւնոյն տան մէջ վարձով բնակող և նոյնպէս աքսորական իշտեկոնտուս անուն աղչկան մը հետ ծանօթացաւ որ պիտի ըլլար մայր փերթողին: Հայրը վերադարձաւ Վալտիքարսիցոյ: 1838 ին փոխադրուեցան ի Պոլիքիի, ուր իրենց ազատական գաղափարներուն համար միշտ հաշտուած ապրեցան:

Հիօգոտ Բարստուշի պատանկութիւնը անցոց գոնիրոս և յորջ ոսմանց մէջ: Օր մը երբ տան և հիկ տարնկան էր, Պոսկոյի ոստանաւորները ձեռք առած սանդուխներէ վեր վազելով մօրը ներկայացաւ, բըռնաղանձց զայն որ ծաւր դնէ, յետոյ հանդիսաւոր կերպով հաստորք համարուի ստաւ:

1848 ին Բարստուշիկո կը գտնուէր Բարստուշի, շրջապատուած հասարակապետականներէ: 1849 ին ի Ֆիրենցի, ուր *Scuole pie* յաճախեց. ոսման շրջանը 6 տարիէ կը բաղկանար. ինքը հիկզերթող պատանակ մը տաւ, իրեն ոսման վարժապետ ունեցաւ Հ. Միլլայէ Պենքթի: Յաջորդ երկու տարիներու մէջ (1849-1851) իր ուսուցիչն եղաւ Հ. Էրնոսիա Պարստրիկի որ հետտրոսքեան դաս կու տար իրեն, և որ իւր ժամանակին համար՝ ոգտական մարդ մ'էր և շատ բարի և կարող տնէ: Փնեւտրեանց մէջ Բարստուշի քաչ հանդիսացաւ, և իւր դասընկէն յաց մէջ միշտ առաջինը կը համարուէր:

1851-52 Հ. Երիկի տեսութեան ժամանակ տպրեցաւ երկրաշարժիւն, ընտանաւորիւն և իմաստախորտիւն, ամենայաւ հիշեր տանելով թէ՛ բարի վարուց և թէ՛ ոստան համար:

1862-76 ին Պուշնեա, ուր կենաց կարեւոր շրջաններէն մին պիտի անցունէր Բարստուշի, շատ քաղաքական կուսակցութեանց բաժնուած էր: Բնականաբար Բարստուշի կը պատկանէր ամենէն արմատական կուսակցութեան: Անոնք որ միայն իւր գրոտրիւնները կը կարգային զինքը տնիշ բոսն կ'երեւալայէին քան ինչ որ էր. զինք անձամբ տնեւորները իսկոյն կը քարեկամանային իր

հետ: Ասոնցմէ էր Թերեցո Մամիանի որ հետամուտ եղաւ և յաջողեցաւ զինքը անուանէր Պորտենդ համալսարանին մէջ ուսուցչապետ խոտարան գրականութեան: Իւր դասաւանդութեանց մէջ ոչ միայն իւր հանձնարին վսեմութիւնը ցոյց կու տար այլ և իւր հմտութիւնը իտալական գրականութեան ամենամանր խնդիրներուն: Միեւն իւր վերջին տարիները ապրեցաւ այդ պաշտօնով՝ ծոգովորեան պաշտաման առաքիլայ եղած: Իւր յոթնեանը կատարուեցաւ ամենաշքեղ կերպով. Թեպէտ իւր գրութեանը շատ կը շահէր, բայց այնքան եղբմութիւն կու տար որ ստիպուեցաւ իրեն գրատուն ալ ծախել, զոր ոտիշի անուամբ Մարգարիտա քաղաքին գնեց և վերստին Պորտենդ մատենադարանին բնեւոյց:

1906 ին իւր ուսուցչապետութիւնը ձգեց և տերութեանէն ստացաւ այն քոչակը որ կը տրուէր Արքեպիսկոպ Մանժուրին:

Դպեկի մրցանակին արժանացաւ, բայց հիւանդութեան պատճառաւ չկարողանալով անձամբ Ստոքոլմ երթալ, Շոտսի կուսաւ վարտութիւնը մասնաւոր ներկայացուցիչ մը զրկեց ի Պորտենա և հոն կատարուեցան մեծամեծ հանդեսներ:

ՔԱՄՏՈՒԶԶԻԻ ԱՄՁԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բարստուշի ծաւօր և իրեն յանատեղծ, բայց իւր հմտութիւնը միայն արդէն քառական էր զինքը մեծահասակ ընկուս: Խոտարան յնգուի և մատենագրութեան մէջ ստացած էր այնպիսի կատարելաւ տիրապետութիւն մը, որ մրցակից չունեցաւ: Իւր արձակը կորովի յեզու մը կը ներկայացնէ, այնքան ընտել կրտսերով կազմուած որ իւր ոտը պզնձեայ իր կուտի, և ոչ միայն գրելը՝ այլ յնգուն հասկնալն անգամ պարծանք մ'է, ոչ զոտարին, մանաւանդ օտարներու:

Իսկ իւր հմտութիւնը ձիւղաւորուած էր գրականութեան այնքան մանրամասնութեանց մէջ որ նոյն իսկ իւր գրութեանց ստիպուեցան ցանկեր զոտարին պիտի ըլլայ ներկայացնել:

Քննադատութիւններ. — Փեթրարբայի գերեզմանին վրայ ձառ. Քննադատական ուրուագծեր և մատենագրական ճառեր. Պրքնաչիօ ի Չերթալոյ. Արիոսթոյ. Բարբարոս բանաստեղծութիւնը ԺԷ, ԺԶ, ԺԷ, ԺԸ դարուց մէջ. Տանդէի գործը, Ալֆիէ-

րիւերը՝ (հրատարակուած վերոյիշեալ տպու-
րանէն), և ևն տեղաւորներ. Պատանեկանք
(Juvenilia) վեց գիրք. Լէվլա Կրավիա,
երկու գիրք. Երգ առ Սատանա. Մեծավերջ
և վերերգութիւն. Նոր յանգեր, ինը գիրք.
Բարբարոս տաղեր, երկու գիրք. Բանգեր և

ՃԻՈՂՈՒԷ ԳԱՐՏՈՒՉՁԻ

րի. Ճիւղաթի, Մոնթի. Թաստնիի յափըշ-
տակուած դոյլը, և այլն, և այլն... Իր այս
արձակ գործերը հրատարակուած են տասն-
ձիւն հատորով 1905 Պարնու, (տպ. Մա-
նիքիլի):

Բանաստեղծութիւններ և բանաստեղ-
ծական արուեստը. — Իր բանաստեղծու-

չափեր. Թարգմանութիւններ. Լէնիանոյի
երգը, և ուրիշ մանր քնարերգութիւններ:

Քարտույիկէն յառաջ իտալիոյ բանաստեղ-
ծութեանց մէջ կը տիրէր Մանտուան բա-
նաստեղծութիւնը, քրիստոնէական քարեպաշտ
զգացմամբ տոգորուած. իր առաջին ոտա-
նատրները որ տարբեր տրամադրութեանց

տակ գրուած էին, անկեղտ մնացին Բարտոլէի՝ աննամբեր՝ Էմօթրիոյ Ռումանօ կեղծ անուամբ հրատարակեց Երգ առ Սատանա կատաղի տաղը՝ ուր Սատանայի մէջ նոր դարձու հոգին կը փառաբանէ ։ Ինքը Բարբաբոս տաղերուն մէջ փարձեց հին յունական արուեստոր արքեցեղէ, բայց Մոմսըն որ բարգմանեց զանոնք՝ Սափփովման տաղին մէջ միայն զինքը յաղորդած յղտաւ ։

Իւր բանաստեղծութեան յատկանիշներն են՝ կորով, ջղայնութիւն, զգացման փափկութիւն, հեզեղութիւն եւ շտրիք։ Նմանած է Տանդէի, Լեոփարտիի, Պոտյերի, Հայեհի, Վիկտոր Հիլյոյի, Անարէ Շէկիի, Փրայդլի եւ Պերանձիի։ Բայց, կ'ըսէ Տր Կուտմոն, « Ամենուն նմանիլը ոչ մէկուն նմանիլ է ։ Կարելի է շինականի թանաւստեղծի արուեստին, թայց պէտք է ընդունիլ որ ինքը թոյրովի ինքնատիպ է ։ Գոյութիւն ունի Բարտոլէյան բանաստեղծութիւն մը » ։ Եւ իտալական արդի գրականութեան մէջ բանաստեղծներուն թագմութիւն մը կայ՝ զոր Բարտոլէյան զգրոց պէտք է անուանել ։

Բարտոլէյի բանաստեղծութիւնը ոգեւորուած են հրաբորբոք հայրենասիրութեամբ Հռովմական փառքն ու յեղուն կ'երգեն միշտ իտալական հողին եւ բարբառայն մէջ ։ Ժամանակակից իտալիոյ ազատութեան կոխնէրուն՝ իւր բանաստեղծութիւնը պէտք էր այդ կերպագիրն ընդունիլ ։ Ժողովրդեան վրայ մեծ ազդեցութիւն գործեց իւր երգը եւ պատշաճ եղաւ այն ժողովրդականութեան զոր մինչեւ իւր կենաց վերջը վայելեց իտալիոյ մէջ ։ Յետոյ իւր հայրենասիրական ընդունածներուն միացնելով նոսն ցարպիարական կրօնի երգեր՝ անոնց տուաւ այն կնիքը որ հարկաւոր էր անմահութեան համար ։

Թրգմ. Հ. Ա. ՅՈՎԵԹԻԱՆ

ՀԱՍԿԵՐ

Մանկական պատկերազարդ ամսագիր. կ'աշխատակցին Աստրոնեան, Ալայան, Իսահակեան, Յովհ. Թումանեան, Թովիշեան, եւ այլն. Տարեկան գին՝ 3 ռ. « Հասկեր »-ու գրքերով՝ 4 ռ. ։
Tiflis (Caucas) 25 Behbouditskaya.

ՓՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԵՒ

Ա. « Թագ » եւ « Նեղիւ » բաղերու Յշմակու թիւը (Բազմ. 1907 Յունուար) .

Ա. Մեծ. Միւր.

Հաճութեամբ կարդացի Ձեր արած դիտողութիւնք վերորդեալ բաղերի նկատմամբ ։ Արդէս զի իսպառ ապաւ. ինով լինիք որ « Թագ արցունք » ոչ միայն կարելի է հասկանալ « այգի » որ է արցունք որ թափուել է, այցի խաղողը, այլ եւ « Թագ » բառին անտիպի չէ զինով Նշանակութեան տալ եւ կարելի է ուղիղ մտքով եւ շարադրութեամբ սակ է զգոթ Թագը » (զինիդ) շաղախել աւանդ՝ փոխանակ է ընդ արեան խառնելոյ ։ Երգէս զուց կ'առաջարկէք՝ դիտել կու տամք որ իր մը կարելի է զանազան կերպիւ նկատել իմաստաւորաբար եւ բացաւ, արել ըստ ցերեկանական կամ ճարտասանական կանոնաց, որոնք Հիմնուած են ընական խափք վերայ. այնպէս որ Համալսարանաւարտ մը եւ զաշտի հովիւ ունին իրենց խօսքը զարգեցնել եւ փոխարեան ունենալ ։ Որքան « Թագ արցունք » բուն մեկնութեամբ անհնկով իրենք եւ այգի՝ սակ է անք » արիւնով շաղախել այն ինչով, յորում անկուած են որքի տունները ։ Արդ ունենալ Գլակի հնգով արեւուն եւ « Թագ » չէ Հաստատուն Ողորդ, որքան Ձեր պահանջած պայմանը կատարեալ է ։ Երկրորդ. « Թագ » չէ բարդական Նշանակութեամբ, Գլակի մտքով, կարելի էր Նշանակել « գինի » ։ Արդ՜հետեւ արեանը շաղախած լողնէ ծծած Հիւթը արեւն պիտի արտաբերէ հմանք մէջ ։ Իսկ Արշակ ցանցեր էր որբախտութիւն կատարելու էր ան թագաց » եւ հեն իրեն բարեկամ հրաբորբով Գլակ, եւ դաճանութեամբ կանգնեց զրաւելու տարուն ծանանակ իրաւամբ կերտը որքան որք արեւուն իր խմել, եւ արեւն այն գինին է որը ստանում եւ արցունք Թագ չէ ։

Երբորդ, մարթ է եւ փոխարեանբար որք փոխանակ զինույն սակ եւ ըստ այսմ չկայ հակառակութիւն իմք « Թագ » բառին զինով Նշանակութեան տալով տաճ լինիք « Զգոթ Թագ » արեւամբ շաղախել ։ Եթէ կարելի է բաժն. բառողին՝ որոշմացան սակ եւ ծովին՝ կապողը զաշտ, ինչու գիտար լինի սակ եւ շաղախելը ։ Երբ արտաւորելու եւ ապականելու մտքով վերջ Թուի որ արգելիք ցնանալը այնքան ապաւինով կարգ ընդունի մեր գրածը, որքան ապաւինով է հակասութիւն լցունելու հետեւն երկու վկայութեանց մէջ, երբ կարդաւու լինի ։ Եւ հետեւ կ'ընէ զբարի էր Ծանով ի կերպարար ։ Ծնունդ. 96 ։ Եւ միւս եւ « Զգոթ » լծուած մի որ զանց կողովարիցէ ճարտարմութեամբ եւ անտի խաբէութեամբ է կող. գ. Ե. եւ այսպիսի մի ըստ միւրէ ։ . . .

Բ. Իսկ « Նեղիւ » բառի ստուգարանութիւնը Համա. մատական լեզուաբանութեամբ պարագիծներին կը թողնեն ։ Միայն թէ ի նկատի տանելով Ձեր հարցական. օրէն փնտաճե՜ր՝ Թէ « Նեղիւ » բառը վերաբերութիւն չունի՝ նախորդներու հետ՝ որ հն. Necō եւ Nexoց բառերը, թող իւր տամ անդրադարձնելու ձե՜ք Եւ « Նեղիւ » չէ՜ հիւանդ մեք չէ՜ յապականութիւն, հիւանդ չունէք ներքին « Նեղիւ » Նշան է, ուստի չէ ինչ գիտար որ « Նեղիւ » եւ « Նեղիւ » նշ, ներքին աղբաւ մ'ունենալ իրարու հետ, փառութեան վիճակի երկու աստիճանաւորութեան Նշանակութեամբ ։